

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

Zakon i autoritet

Petar Kropotkin

Petar Kropotkin
Zakon i autoritet
1882

P. Kropotkin, *La loi et l'autorité*, 1882.

<http://fenjer.anarhija.org/kropotkin-zakon-i-autoritet-1882/>

Preveo Zoran Đindić. Preuzeto iz Petar Kropotkin, *Anarhizam i moral*, Prosveta, Beograd, 1984, str. 160–183.

anarhisticka-biblioteka.net

1882

Sadržaj

I	5
II	10
III	15
IV	21

Zbog toga anarhizam poučava: slobodnog i pravednog društva može da bude samo tamo gde više nema zakona i nema sudija! Sloboda, ravnopravnost i praktikovanje solidarnosti su jedina efikasna zaštita kojom možemo da neutrališemo antisocijalne instinkte pojedinaca u jednom društvu.

I

Kada u društvu razum izgubi uticaj i kada u duhovima počne da vlada kaos, zakoni postaju mnogobrojni. Ljudi onda sve nade polažu u zakonodavstvo, a “pošto je svaki novi zakon ponovo novi uzrok nezadovoljstva, od zakonodavstva se neprekidno zahteva ono što bi trebalo da proizađe iz njih samih, njihovog vlastitog karaktera, njihove vlastite moralnosti”. Ove reči ne potiču od nekog revolucionara, čak ne potiču ni od reformatora, već od pravnika: pisac zbirke francuskih zakona, poznate pod imenom “Repertoire de la Legislation. Navedeni redovi pošto ih je napisao čovek koji je i sam fasciniran zakonima i konačno njihov stvaralac, pokazuju nenormalno stanje u koje je zapalo društvo.

U današnjim državama se na nove zakone gleda kao na spasonosni lek koji leči sve bolesti. Umesto da sami popravljaju ono što je loše ljudi zahtevaju zakone koji bi to loše stanje popravili. Ako je put između dva sela neprohodan, onda stanovnici kažu: “potrebno je doneti novi zakon o seoskim putevima”. Ako je poljar koji iskorištava poniznost ljudi koji imaju respekt pred njegovim autoritetom nekog uvredio, uvređeni će povikati: “potreban je zakon koji će propisivati da se poljar pristojno ponaša”. Trgovina i poljoprivreda se nalaze u teškoj krizi: “potreban nam je carinski zakon koji će štititi domaću ekonomiju”, zahteva poljoprivrednik, stočar, trgovac žitom, i svi, sve do najnižeg trgovca starim krpama, zahtevaju zakone za zaštitu vlastitih interesa. Kada vlasnik fabrike snizi nadnice ili poveća radno vreme, onda predstavnici naroda u parlamentu zabrinuti za svoje mandate, poviču: “potreban nam je zakon koji bi garantovao red i poredak”, umesto da kažu radnicima da postoji mnogo efikasnije rešenje za uvođenje reda, naime: direktno se suprotstaviti kapitalisti i oduzeti mu moć raspolaganja nad društvenim bogatstvom i sredstvima za proizvodnju, bogatstvo koje je kapitalizam neopravdano prisvojio eksploatacijom mnogih generacija radnika. Ukrato, za sve se zahteva neki zakon. Zakon o putevima, zakon o modi, zakon o rasnim psima, zakon o vrlinama i

protiv poroka, zakon protiv svih zala koja su inače rezultat ljudske ravnodušnosti i kukavičluka.

Svi smo mi toliko iskvareni odgojem koji nam je već od najranijeg detinjstva nametnuo duh potčinjavanja autoritetu a ubio u nama duh samostalnosti, svi smo mi do te mere iskvareni životom pod zakonom koji sve reguliše: naše rođenje, odgoj, duhovni razvoj, našu ljubav i prijateljstvo itd., da ćemo, ako se ovako dalje nastavi, potpuno izgubiti naviku da sami mislimo i prosuđujemo. Čini se da ljudi danas uopšte i ne pomišljaju da bi se moglo živeti i bez zakona koje donosi parlamentarno zastupništvo a sprovodi nekolicina vlade.

Pa čak i onda kada se oslobode starog jarma, ljudi žure da neki sličan ponovo namaknu na svoj vrat. Idealna "prva godina slobode" nikad dosad nije trajala duže od jednog dana, pošto su ljudi već drugog dana posle donošenja ove proklamacije potražili jaram zakona i autoriteta.

A zapravo, već hiljadama godina oni koji nama vladaju ponavljaju u svim varijantama: "poštovanje pred zakonom, potčinjavanje autoritetu".

Majke i očevi odgajaju svoju decu u ovom duhu. Ovo osećanje pokoravanja učvršćuje i škola, dokazujući nužnost zakona i autoriteta pomoću lukavo izabраниh odlomaka lažne nauke; od pokoravanja zakonu ona pravi istinski kult; boga i zakon vladara ona povezuje u jedno novo božanstvo. Heroji njene fabrikovane istorije su oni koji poštuju zakone i štite ih od pobunjenika. Kasnije, kada nekadašnje dete uđe u javni život, ove predrasude će mu biti utisnute u duh preko društva i literature, svakodnevno i sa svakim korakom, slično neprekidnom kapanju vode koja rastvara kamen. Knjige posvećene istoriji, politici i ekonomiji prepune su izraza respekta pred zakonom.

Pa čak i prirodna nauka širi ovaj duh time što uvodi lažan jezik pozajmljen od teologije i principa autoriteta, i tako na vešt način zbunjuje naš razum, a sve sa ciljem da u nama održi poštovanje pred zakonima. Isto to se događa putem novina. Gotovo da nije

nastati u društvu koje se održava preko ideje pokornosti – što je suština svakog zakona – disciplinovanja, autoriteta koji ima pravo da kažnjava i da sudi bez savesti; u društvu koje se održava preko dželata, pandura, zatvorskih čuvara i denuncijanata – ukratko, preko čitavog kolosalnog aparata zakona i sile njihovog autoriteta. Onaj ko sve ovo uzme u obzir sasvim sigurno će se složiti sa nama da su zakon i kazna strahote koje će ljudski um uskoro spoznati kao najopasnije i štetnije od svih zločina (pošto sve njih uključuju u sebi) i da će ih proterati iz ljudskog društva.

Uostalom, narodi koji u sebi imaju manje onog pandurskog i koji su stoga manje od nas iskvareni predrasadama o autoritetu, veoma tačno su uvideli da su takozvani zločinci naprosto nesrećni ljudi, i da ih ne treba bičevati, bacati u tamnice, voditi na gubilišta i ubijati u zatvorima, već da ih treba bratskom negom i tretmanom dostojnim čoveka, a naročito živom socijalnom komunikacijom izvući iz njihove nesreće. A mi se nadamo da će sledeća revolucija, onako kako je predviđa ideja anarhizma, biti vođena povikom: „U vatru sa svim giljotinama! Dole sve Bastilje ljudske patnje i mračne brutalnosti, koje nazivamo zatvorima, tamnicama, kaznionama! Ukinimo profesionalne sudije, policajce i agente koji, uživajući službu i dostojanstvo, mogu činiti najgnusnije stvari i svojim delovanjem gaziti svaku prirodnu ljudskost i pravdu – takvi nam ne trebaju u društvu! Nesrećne i nerazumne želimo da tretiramo sa bratskom ljubavlju, bez obzira što su svojim ružnim strastima naneli bol bližnjima; a pre svega hoćemo da velikim zločincima nasilja, izrabljivanja, tlačenja, pljačke i rata, ovim odvratnim a ipak tako cenjenim i poštovanim proizvodima buržoaske proždrljivosti oduzmemo priliku da svoje pokvarene poroke zavodnički iznose na pozornicu. I možemo biti uvereni da ćemo tada u društvu zabeležiti veoma mali broj „zločinaca“. Zakon i autoritet štite dokolicu izrabljivačkog uživanja, iako je ono zločin iz koga proističu svi ostali. Pa ipak su njemu posvećeni svi zakoni: zakon o privatnoj svojini, zakon o režimu, zakon o postupanju i kažnjavanju i autoritet koji na sebe preuzima dužnost donošenja i primene ovih zakona.

svoje sposobnosti kao i prilika da ih realizuje pričinjavali toliko zadovoljstva da mu ne bi palo na pamet da zbog ubistva sve to izgubi – dakle, nećemo govoriti ni o društvu budućnosti – čak i u današnjem društvu, čak i sa svim tužnim posledicama bede kakve vidimo u kužnim pećinama velikih gradova, čak i tu se broj ubistava i drugih zločina ne bi ni najmanje povećao ako bi bile ukinute sve kazne za ubice; čak je veoma verovatno da bi prosečni broj bio nešto manji, jer bi se umanjio za one slučajeve koji nastaju kao rezultat dejstva zatvora i kaznionica.

Neprekidno nam pričaju o dobročinstvima zakona i blagodetnom dejstvu kazni. Ali da li je neko nekad pokušao da utvrdi odnos koji postoji između „dobročinstava“ koja se pripisuju zakonima i kaznama, i ponižavajućeg dejstva koje ove kazne vrše na ljude? Treba samo jednom pomnožiti sve loše, zle strasti koje kod posmatrača budi javno izvršavanje kazne; ili, u današnje vreme, dejstvo koje ima čitanje izveštaja u novinama ili praćenje nekog sudskog procesa. Pa ko je drugi u ljudima negovao i razvijao najsvirepije instinkte (instinkte koji su životinjama nepoznati i koje su od ljudi napravili naučasnije beštije) ako ne kraljevi, sudije i popovi, koji su, naoružani „zakonom“, ljudima drali kožu sa leđa, sipali užarenu smolu u rane, lomili udove, razbijali kosti, čerečili ljude, itd., itd., da bi održali svoj autoritet! – Neka se samo obrati pažnja na reku ljudske pokvarenosti koju su u ljudsko društvo uveli pod izgovorom da je korisna za otkrivanje zločina, a koja se koristi potkazivanjem (špijuniranje i denuncijacija), i koja je zaštićena i cenjena od strane države i njenih sudija, plaćenih zvonkim srebrenjacima od strane svih režima! Treba samo otići u zatvor i posmatrati šta je učinjeno od ljudi kojima su oduzete sve slobode, koji su zatvoreni zajedno sa onima koji su već uništeni, tako da se uzajamno inficiraju porocima koji danas prolaze kroz sve moguće zidove; i neka se samo pomisli na to da svaka reforma u ovoj oblasti čini stanje još neizdrživijim. Naši savremeni primerni zatvori korumpirani su hiljadu puta više nego što su to bile srednjevekovne tamnice. Konačno, neka se samo pomisli na to kakvo duhovno propadanje i korupcija moraju

moguće pronaći tekst u kome se ne propagira poslušnost pred zakonom, iako se istovremeno svaki dan na drugoj ili trećoj stranici konstatuje glupost ovog ili onog zakona. Servilnost pred zakonom je postala vrlina i gotovo sam siguran da nema ni jednog revolucionara koji u svojoj mladosti nije započeo kao branilac zakona od njegove takozvane zloupotrebe; pri čemu je „zloupotreba“ neizbežna posledica samog zakona.

Horu takozvanih nauka pridružuje se i umetnost. Heroji skulpture, slikarstva i muzike zaogrću zakon svojim plaštom; užarenih očiju, raširenih nozdrva, oni su spremni da kopljem probodu svakog onog koji bi se usudio da dirne u zakon. U njegovu slavu se podižu hramovi, visoki sveštenici postaju njegovi službenici, a tu svetinju se ne usuđuju da dirnu često ni sami revolucionari; i kada jednom revolucija počisti sve ove institucije, to se ponovo događa posredstvom nekog zakona kojim se pokušava da se i sama revolucija učini svetom.

Haotična masa propisa o ponašanju zaostalih nakon robovlasništva, kmetstva, feudalizma i kraljevstva, a koji se danas zovu zakonima, stupila je na mesto onih kamenih kumira kojima su žrtvovani ljudski životi i koje čovek nije smeo dodirnuti, paralisano strahom da će ga sažeci munja sa neba.

Ovaj kult je sistematski uveden naročito posle dolaska buržoazije na vlast – posle velike francuske revolucije. Za vreme stare vladavine malo se govorilo o zakonima, izuzimajući slučajeve kada su zakoni suprotstavljani kraljeskoj samovolji, kao kod Monteskeja, Rusoa, Voltera; ljudi su kažnjavani smrću ili bacani u taminice na osnovu samovolje vladara ili njegovih lakeja. Međutim, za vreme revolucije i posle nje, advokati koji su dospeli na vlast učinili su sve što je bilo u njihovoj moći da učvrste ovaj princip (zakonitost) koji je bio tu da bi osigurao njihovu vladavinu. Ovu praksu je buržoazija u potpunosti podržavala, kao spasonosno sidro koje ublažava oluju narodnog protesta. Popovi su požurili da zakone proglase svetinjom, da bi tako spasli svoju krhku barku na uzburkanom moru

narodne pobune. Konačno, i narod je akceptirao zakon tako reći kao napredak u odnosu na samovolju i nasilje iz prošlosti.

Da bismo sve ovo razumeli, moramo se vratiti u XVIII vek. Srce se mora stegnuti svakome ko čuje izveštaje o užasnoj brutalnosti sa kojom su se tada svemoćni aristokrati i sveštenstvo odnosili prema narodu, i tek onda možemo razumeti opčinjavajuće dejstvo koje su za narod imale reči: "jednakost pred zakonom, poštovanje zakona, bez razlike u pogledu rođenja i poseda". On, koga su do tada brutalnije tretirali nego životinju, on, koji nikad nije imao nikakva prava, kome je bilo ukraćeno da se žali protiv najužasnijih postupaka plemstva, i koji se jedino mogao svetiti ubistvom svog mučitelja, znajući da će i sam posle toga biti obešen – on je odjednom doživeo da bude priznat zakonom, da bude jednak sa gospodarom iz plemstva, bar u ličnim pravima i bar teorijski! Nezavisno koja vrsta zakona je bila posredi, on je obećavao da će izjednačiti gospodare i sluge, proklamovao je jednakost pred sudijama, bilo da su u pitanju bogataši, bilo siromasi.

Mi danas znamo da je ovo obećanje bilo lažno; međutim, u ono vreme je to bio veliki napredak, bio je to atribut istini. Zbog toga se moglo desiti da je, u situaciji kada su Robespjer i Danton, spasioci ugrožene buržoazije i oslonjeni na filozofske spise jednog Rusoa i Voltera, proklamovali "poštovanje zakona koji je za sve jednak", narod, čiji je revolucionarni elan sve više zamirao pred moćnom i organizovanom buržoazijom, prihvatio ovaj kompromis. Savio je svoja leđa pod jaram zakona da bi se na taj način spasao strahovlade plemstva i sveštenstva.

Od toga vremena buržoazija nije prestajala da zloupotrebljava princip predstavničke vlade koji u sebe uključuje kompletnu filozofiju buržoaske epohe. Taj princip je ona propagirala u školama, prilagodila mu je nauku i umetnost, svuda ga je utrpavala. Buržoazija je tako temeljno uradila svoj posao da smo danas svedoci odvratnih scena gde u samu zoru rađanja duha pobune ljudi koj žele da budu slobodni počinju protest na sledeći način: oni mole svoje

iščekavaju istog trenutka kada nestaje kapitalizam sa njegovom monopolizovanom privatnom svojinom.

„Međutim“, uputiće nam se zamerka, „uvek će biti sirovih ljudi koji će kod najmanjeg sukoba potegnuti nož, koji i najmanju, najčešće uobraženu uvredu, mogu da izbrišu samo ubistvom; šta da se učini ako ne postoje nikakvi zakoni koj bi ovo sprečavali ili kažnjavali?“ Ovo je večni refren koji nam pevaju čim pokušamo da osporimo pravo društva na kažnjavanje pojedinaca.

Ipak, danas se sasvim nesumnjivo može utvrditi jedno: da strogost kazni ne umanjuje broj „zločina“. Bez obzira na to da li ubice vešate ili čerečite, broj ubistava se neće umanjiti ni za jedno jedino, i obrnuto. Ukinete li smrtnu kaznu, neće biti ni jednog ubice više nego što ih je bilo pre toga. Statističari i zakonodavci znaju da umanjivanje strogosti zakonika ne povlači za sobom povećani broj napada na život pojedinaca. Ako je, s druge strane, žetva dobra, hleb jeftin, lepo vreme, odmah opada broj ubistava. Statistika je pokazala da broj „zločina“ raste i pada u direktnoj zavisnosti od cene prehrambenih proizvoda i od toga da li je vreme lepo ili ružno. Time ne tvrdimo da je glad uzrok svih ubistava, ni u kom slučaju! Reč je o tome da su ljudi, kada su cene prehrambenih proizvoda niske, vreme lepo, i sami veseliji i osećaju se manje loše nego inače, i onda su manje skloni da se predaju mračnim strastima i stoga nisu spremni da zbog neke neznatne stvari oduzmu život svome bližnjem.

Poznato je nadalje, da strah od kazne nije još nijednog ubicu odvratilo od njegovog dela. Onaj ko iz osвете ili bede hoće da ubije nekog drugog čoveka, ne razmišlja puno o posledicama; i, verovatno, nije bilo nijednog ubice koji je pre dela razmišljao o njemu i istovremeno nije bio uveren da će izmaći kazni. Uostalom, neka svako sam razmisli o našem predmetu, neka analizira zločin, njegove motive i rezultate, bez uticaja bilo kakvih prethodnih uverenja i predrasuda, nužno će doći do sledećeg zaključka:

Ako potpuno apstrahujemo situaciju u jednom društvu u kome bi čovek dobio bolji odgoj, gde bi mu mogućnost da razvije sve

policiji itd. – takvih zakona ima na hiljade u svakoj zemlji – nema ju drugu svrhu nego da održavaju i šire vladajuću mašinu, što opet vladajućoj klasi služi za to da zaštiti svoje privilegije. Ako analiziramo ove zakone, iz dana u dan posmatramo način njihove primene, videćemo da ništa drugo osim navedenog nije njihov cilj.

Ukratko, nema nikakve sumnje ni u pogledu ovih zakona. Ne samo anarhisti, nego i demokratski nastrojena buržoazija slaže se u tome da je jedini cilj kome pre svega služe zakoni koji se tiču organizacije režima, isključivo: da služi kao sredstvo za očuvanje postojećeg društva u njegovoj nepravednosti. Jasno je da takvo sredstvo ne može naći primenu u pravednom anarhističko-komunističkom društvu.

Preostaje dakle još treća kategorija zakona koja je najvažnija pošto su za nju vezane najveće predrasude: reč je o onim zakonima koji bi trebalo da garantuju zaštitu ličnosti, kažnjavanje i sprečavanje „zločina“. I zaista je ova kategorija zakona važnija od svih drugih; jer, ako zakoni uživaju uopšte izvestan stepen priznavanja i uvažavanja, onda stoga što se ovi zakoni smatraju apsolutno neophodnim za sigurnost pojedinca u društvu. To su oni zakoni koji su se razvili iz navika i običaja korisnih za društvo, a koje su vlastodršci iskoristili za sankcionisanje svoje vlasti. Autoritet plemenskog poglavice, kralja, bogatih porodica u nekoj opštini, zasniva se na njihovoj delatnosti kao sudija, pa i danas, kada se govori o nužnosti države, misli se na najvišu sudijsku vlast koja odlučuje o pravu. – „Ljudi bi se bez države međusobno poubijali“, uverava nas malograđanin. „Krajnja svrha svake vlade sastoji se u tome da svakom optuženom osigura dvanaest poštenih porotnika“, kaže Burk.

Međutim, uprkos svim predrasudama koje vladaju u pogledu ovih stvari, krajnje je vreme da mi anarhisti otvoreno izjavimo da je i ova vrsta zakona podjednako nekorisna i štetna kao i prethodne!

Pre svega, što se tiče gore pomenutih „zločina“ uperenih protiv pojedinca, opštepoznata je stvar da dve trećine, ako ne i tri četvrtine svih tih zločina rezultira iz namere da se dokopa bogatstva nekog drugog čoveka. Ova masovna kategorija zločina i delikata

vladare da ih zaštite tako što će promeniti one zakone koji su sami ti vladari sačinili i uveli u život.

U poslednjem veku su se vremena i duhovi ipak izmenili. Posvuda susrećemo mislioce koji više ne žele da se potčinjavaju zakonima ukoliko se ne može utvrditi odakle odgovarajući zakon potiče, koja je njegova prednost, gde je izvor obaveze da se on poštuje i da mu se pokorava. Socijalno oslobađanje koje je na pragu jeste upravo stoga duhovna revolucija a ne uobičajena pobuna; današnji pobunjenici stavljaju u pitanje svekolike temelje postojećeg društva koji su do sada bili bez pogovora uvažavani, a posebno stavljaju u pitanje moderni fetiš – zakon.

Ovi ljudi čiji cilj je revolucija u misaonoj sferi čovečanstva, anarhisti, analiziraju izvor zakona i tu nalaze ili predodžbu o jednom određenom božanstvu, ili proizvod straha od primitivnog čoveka, glup, lažan, podao, kao što su i popovi koji svoje poreklo izvode iz natprirodne sfere – ili krv, potčinjavanje vatrom i mačem. Oni procavaju karakter zakona i kao njegovo naročito svosjstvo pronalaze statičnost, umesto neprekidnog razvoja koji čini životni zakon čoveka. Oni postavljaju pitanje o načinu održavanja nekog zakona i nailaze na užase vizantijstva i bestijalnosti inkvizicije, torture srednjeg veka; na ljudsku kožu raskomadanu bičem, na lance, užarena klešta i krvnikovu sekiru u službi zakona; mračne i podzemne tamnice, bolove, suze i prokletstvo stradalnika. – A danas? Još i danas dželatova sekira, vešala, puške, zatvori. Na jednoj strani: pretvaranje zatvorenika u životinje, srozavanje na nivo divljih zveri u kavezu, gušenje njegovog moralnog ja; na drugoj strani: sudije kojima oduzimaju sva osećanja koja čine ljudsko dostojanstvo, sudije koje se kao gospodari duhova kreću u svetu punom juridističkih sablasti, mirno primenjujući suhu ili krvavu giljotinu. Ovo pravosuđe u svojoj bezosećajnoj sramoti uopšte i ne sluti ponor beščasća u koji je palo pred svojim žrtvama.

Tu vidimo sloj onih koji prave zakone a da uopšte ne znaju na šta se ti zakoni odnose. Danas oni glasaju o čistoći nekog grada, nemajući pojma o elementima higijene, sutra će glasati o naoružanju, ne

videvši u životu ni jednu jedinu pušku; oni donose zakone o školovanju i metodama učenja a nisu u stanju da obrazuju ni vlastitu decu niti su ikada učestvovali u nastavi; donose zakone svih mogućih vrsta, ali nikad ne zaboravljaju da tu unesu kazne koje siromašni treba da plate ili zatvore i prinudni rad za one koji su hiljadu puta manje nemoralni nego oni sami, ali koji imaju nešto manje sreće nego oni – donosioci zakona. Najzad, pred sobom imamo zatvorskog pandura koji je izgubio sva ljudska osećanja; žandarmi, dresirani kao lovački psi; denuncijanti i špijuni koji se dive sami sebi; imamo primitivnost uzdignutu do vrline i korupciju uzdignutu do sistema; svi ljudski poroci, sve loše strane ljudske prirode podstiču se, negiraju i nagrađuju. Sve u ime trijumfa zakona.

Mi anarhisti vidimo sve ovo i zato umesto da infantilno i praznoglavo ponavljamo staru formulu “poštovanje pred zakonima”, mi uzvikujemo: “pokažite nam prvo istinu, pravdu, um i opšte dobro sadržano u zakonu koji treba da poštujemo!”. Umesto parole “bezuslovno pokoravanje zakonima”, mi stavljamo pitanje: da li je ovaj zahtev u saglasnosti sa umom, budući da iz istorije možemo videti da su ukinuti zakoni koji su svojevremeno važili kao najbolji i danas važe kao besmislica, nasilje i nepravda?

Pozivamo istoriju za svedoka i želimo da svako ko se divi zakonima neprekidno ima pred očima sve strahote počinjene u ime svakog istorijskog poznatog zakona, i da ih uporedi sa navodnim dobroćinstvom koje su ti zakoni doneli – tek onda se može utvrditi da li mi anarhisti imamo ili nemamo pravo.

II

Zakon je relativno savremeni istorijski proizvod; čovečanstvo je postojalo vekovima i stotinama vekova a da nije imalo pisanog zakona, čak i da zakone simbolično ne uklesu u kamen hramova. U to vreme su odnosi među ljudima bili regulisani putem običaja i važećih normi ponašanja koji su trajnim ponavljanjem sticali poštova-

po pravilu rešavaju i pre nego što čitava stvar dođe do suda, oni se rešavaju obraćanjem nekoj trećoj instanci; ukoliko neko pretenduje na proizvod rada nekog drugog čoveka, onda je reč o „vlasniku“ koji, zahvaljujući zakonu zaštićenom državnim silom, može zakonito prisvojiti lavovski deo. Međutim, čovečanstvo u celini priznaje svuda pravo pojedinaca na proizvode vlastitog rada i nisu potrebni nikakvi posebni zakoni koji bi to utvrđivali.

Svi oni svojinski zakoni, koji imaju juridističku formu pošto ne predstavljaju izraz prirodnih odnosa, i koji, na radost advokata, pune debele fascikle, nemaju dakle drugi cilj nego zaštitu nepravednog prisvajanja produkata rada celog čovečanstva od strane nekojicine monopolista; zbog toga ti zakoni nemaju pravo da postoje; anarhisti su čvrsto odlučili, i u tome se sastoji cilj anarhizma, da stvore društvo slobodnih ljudi u kome neće biti zakona koji štite svojinu, tj. koji u stvari štite monopol. Mi zapravo ni u jednom zakonu koji ima neke veze sa kapitalističkim pravom svojine, u bilo kojim pravnim oblicima, arhivima, svemu što uz to spada, ne vidimo ni trunku pravednosti nego samo nepravdu koja će veoma skoro u istoriji čovečanstva biti posmatrana kao sramna fleka, kao što je to danas slučaj sa robovlasništvom i kmetstvom.

Isto to što smo utvrdili za zakone o svojini u potpunosti važi i za drugu navedenu kategoriju: zakone za zaštitu vlade ili takozvane konstitucionalne zakone.

I ovde imamo posla sa čitavim arsenalom zakona, dekreta, uputa, naredbi, itd., koji služe zaštiti različitih oblika predstavničkih vlada – nezavisno od toga da li se one zasnivaju na predstavljanju ili na uzurpiranju od strane vlastodržaca – i koji pritiskaju svekoliko ljudsko društvo. Mi dobro znamo – anarhisti su to često dokazivali u svojoj konsekventnoj kritici svih oblika režima – da je zadatak svakog režima, bilo da je reč o apsolutističkom, bilo konstitucionalnom ili republikanskom, da uz primenu sile brani interese klase posjednika, sveštenstva, plemstva i buržoazije. Više od trećine naših zakona: osnovni državni zakoni, zakoni o porezu i dažbinama, organizaciji ministarstava i njihovoj „odgovornosti“, o vojsci, crkvi,

prijatelja; s jedne strane, zato što je neko drugi sagradio kuću za njega a nije adekvatno plaćen za svoj rad i, sa druge strane, zato što ova kuća predstavlja socijalnu vrednost koju on uopšte ne može sam da proizvede. Zakon mu daje da lično raspolaže društvenim dobrima koja bi svima trebalo da služe za slobodnu upotrebu ali koja ne bi smela nikom posebno pripadati, pošto bi na taj način drugi ljudi bili isključeni iz kruga korisnika. Ista takva kuća usred Sibira nema istu vrednost kao u velikom gradu; a njena vrednost potiče, kao što je poznato, iz rada otprilike pedeset generacija, koje su izgradile grad, ulepšale ga, opskrbile vodom i plinom, lepim šetalištima, univerzitetima, pozorištima, prodavnicama, železnicom koja vodi u sve pravce, ulicama sa sistemom kanalizacije, itd. Priznavanjem svojinskog prava na jednu kuću u Londonu, Parizu ili Beču nekom gospodinu, zakon njemu daje deo plodova celog čovečanstva, i upravo zato što ovo prisvajanje predstavlja jednu tako očiglednu nepravdu (a i sve druge forme kapitalističke privatne svojine imaju isti karakter) neophodan je čitav arsenal zakona, čitava armija vojnika, policajaca i sudija, da bi se taj zakon branio pred osećanjem za pravdu svojstvenom zdravom ljudskom razumu.

Dakle, polovina svih naših zakona – buržoaski zakonicima svih zemalja – nema nikakav drugi cilj nego da osiguraju ovo prisvajanje, ovaj monopol, koji predstavlja suprotnost pravoj svojini i služi interesima pojedinaca protiv celog čovečanstva. Tri četvrtine svih sudskih procesa nisu ništa drugo do međusobni sukob monopolista: sukob oko plena, oko plena otetog od zajednice. A i veliki deo naših krivičnih zakona ima isti cilj. Oni služe za to da se radnik zadrži u odnosu zavisnosti od svog gospodara, da bi se ovom poslednjem omogućilo izrabljivanje onog prvog.

Ne postoji nijedan zakon koji bi štitio proizvođača i plod njegovog rada. To je tako jednostavno i prirodno, tako čvrsto ukorenjeno u običajima ljudi da niko i ne misli kako je tu potreban neki zakon. Otvorena pljačka nasilnim sredstvima je u našem veku izašla iz mode; ona postoji još samo u ratu. Isto tako, retko se dešava da neki radnik oduzme plod rada nekog drugog radnika. Sporovi se

nje i koje je svaki član zajednice u detinjstvu usvojio, na isti način kao što je naučio da hranu dobavlja u lovu, pomoću stočarstva ili zemljoradnjom.

Sva ljudska društva su prošla kroz ovu primitivnu fazu a sve do danas veliki deo čovečanstva živi po nepisanim zakonima. Primitivni narodi imaju svoje običaje – ili “običajno pravo” kako bi pravници rekli – imaju društvene navike i one su dovoljne za održavanje dobrih odnosa među članovima sela, sreza ili opštine. Isto važi i za nas civilizovane – dovoljno je izaći iz naših velikih gradova pa videti da se međusobni odnosi regulišu putem opšteprihvataenih normi, a ne putem pisanih zakona koje je doneo zakonodavac. Čovek koji živi na ruskom, italijanskom ili španskom selu, pa čak i u velikom delu Francuske i Engleske, nema pojma o pisanim zakonima. Oni prodiru u njegov život samo kada je potrebno da se regulišu odnosi sa državom, dok su njihovi međusobni odnosi, ma kako oni inače komplikovani bili, uređeni jednostavno, u skladu sa tradicionalnim običajima; ranije je to bio slučaj kod svih ljudi.

Ako pažljivije proučavamo običajno pravo primitivnih naroda, uočićemo dve veoma različite tendencije.

Budući da čovek ne može živeti sam, u njemu se razvijaju osećanje i korisne navike pogodne za održavanje društva i širenje njegove rase. Bez ovog socijalnog osećanja, bez solidarnosti u društvenom životu bio bi taj zajednički život aspolutno nemoguć i nezamisliv. Ova osećanja nisu proizašla iz zakona, ona su starija nego svi zakoni. Njih takođe ne propisuje religija, pošto su starija od svake religije i mogu se naći i kod životinja koje žive u zajednicama. Ona nastaju sama od sebe, usled životnih uslova, kao i neke kod životinja navike, koje ljudi nazivaju instinktima; ona nastaju iz korisnog, čak nužnog imperativa daljeg razvoja, i pomoću njih se društvo u borbi za samoodržanje povezuje u jednu celinu. Divljaci napuštaju ljudožderstvo kada shvate koliko je povoljnije posvetiti se obrađivanju zemlje nego uživanju koje im je jednom godišnje priuštilo to da su mogli pojesti nekog ostarelog rođaka. Već u samim plemenima o kojima posedujemo bezbroj izveštaja i opisa njihovih običaja

od strane putnika, plemenima koja inače žive sasvim nezavisno ne poznajući ni zakone ni zapovednike, članovi prestaju sami od sebe prilikom svakog spora da uzimaju oružje u ruke i da se međusobno obračunavaju; navika da se živi u društvu stvara izvestan osećaj bratstva i solidarnosti; sukobljene strane se radije obraćaju nekom trećem ko može da reši spor. Gostoljubivost kod primitivnih naroda, poštovanje života nekog čoveka, osećaj uzajamne upućenosti, razumevanje za slabije članove grupe, hrabrost u odbrani drugih koja često ide do samožrtvovanja a koja je najpre bila karakteristična kada je trebalo pomoći deci i prijateljima, a kasnije se proširila na sve članove grupe – sve ove osobine razvile su se u čoveku dugo pre svih zakona i nezavisno od bilo koje formalne religije. Ova osećanja i ovaj način ponašanja predstavljaju neizbežne posledice života u zajednici. Ove osobine nisu urođene čoveku, kako tvrde sveštenici i metafizičari, nego su rezultati zajedničkog života.

Ali uporedo sa ovim navikama i običajima koji su nužni za društveni život i održanje ljudskog roda nastaju u ljudskim udruženjima i druge želje, druge strasti, a kao njihova posledica i druge navike i običaji: želja da se vlada drugima, da se nametne vlastita volja, želja da se uživa u plodovima rada drugih plemena, konačno, da se okruži užicima koji nisu proizvod vlastitog rada, dok istovremeno robovi treba da rade i da za svoje gospodare obezbeđuju sve pogodnosti i uživanja. Sve ove lične, egoističke želje stvaraju jedan drugi pravac navika i običaja. Na jednoj strani, tu su sveštenici koji se, nakon što su se sami oslobodili straha od nadprirodnih sila, koriste praznoverjem drugih i pokušavaju da taj strah pojačaju; na drugoj strani imamo ratnike koji članove svoje zajednice podstiču na vršenje prepada i na pljačku miroljubivih ili slabijih suseda, da bi se vratili natovareni plenom i u pratnji robova. Ova dva tipa ljudi međusobno su, saradujući u primitivnim društvima uspeli da nametnu navike i običaje koji idu njima u korist i koji imaju tendenciju da ovekoveče vladavinu nad ljudima. Koristeći se ravnodušnošću, strahom i poverenjem gomile, i zahvaljujući kontinuiranom

cijiska funkcija gotovo sasvim iščezla. On ima samo jednu misiju: održavanje privilegija vlastodršca nad narodom.

To je ono čemu nas uči razvojna istorija zakona. I tu se onda još zahteva poštovanje zakona i još nas žele prisiliti na to! Ali ovo poštovanje zakona je isto ono koje smo imali i pre kapitalizma, ekonomskog oblika nasilja, izrabljivanja i porobljavanja onih koji nemaju svojinu, mase radnog naroda. Mi smo uvereni u to da se oslobođenje čovečanstva u njegovoj svetlijoj i lepšoj budućnosti može sastojati samo u ukidanju svih zakona i svekolikog monopola na privilegije, njihovog sagorevanja u razarajućem plamenu istorijskog iskustva.

IV

Milioni zakona koji vladaju čovečanstvom mogu se, u jednoj preciznijoj analizi, podeliti u tri osnovne kategorije: zaštita svojine, zaštita vlade i zaštita ličnosti. A ako se ove tri kategorije zakona pažljivo ispituju, od svake od njih se logično i nužno dolazi do zaključka: svi zakoni se pokazuju kao beskorisni i čak štetni u pogledu ciljeva kojima, tobože, treba da služe.

Revolucionarni socijalisti i anarhisti veoma dobro znaju šta treba razumeti pod zakonom o „zaštiti svojine“. Zakoni o svojini nisu napravljeni da bi pojedincu ili društvu osiguravali uživanje plodova vlastitog rada, dakle njihove stvarne svojine. Naprotiv, oni su tu da bi prisilili radnike da najveći deo svog proizvoda ustupi kapitalisti i državi, kao i za to da ovim društvenim manjinama osiguraju plodove rada koje su nasilno otrgli radniku ili celom društvu. Time što zakon npr. nekom gospodinu garantuje pravo svojine na kuću, onda on njemu ne garantuje pravo svojine na kolibu koju je sam sagradio, niti na kuću koju je podigao uz pomoć svojih prijatelja – niko, nijedan socijalista ili anarhista ne bi, u ovakvom slučaju, stavio u pitanje zakon o zaštiti svojine – nego zakon njemu garantuje pravo na kuću koja nije proizvod njegovog rada ili rada njegovih

ubije nekoga, onda on to učini da bi ga opljačkao, a sasvim retko zbog lične osvete, a ukoliko možemo utvrditi da ova vrsta zločina postaje sve ređa, onda to ni u kom slučaju ne treba zahvaliti pravosuđu. To je rezultat humanog razvoja našeg društva, sve više i više rezultat društvenih normi, a ne zakonske zabrane. Ako bismo sutra ukinuli sve zakone koji se odnose na zaštitu ličnosti, ako zločin nad pojedincima ne bi bio proganjan kao kršenje zakona, broj napada na pojedince, izvršenih iz osvete ili brutalnosti, ne bi se povećao ni za jedan jedini slučaj.

Možda će nam neko primetiti da je u poslednjih pola veka donesen priličan broj slobodarskih zakona. Međutim, ako ih pažljivo analiziramo, videćemo da ovi slobodarski zakoni nisu ništa drugo do stavljanje van snage starih zakona koje nam je ostavilo varvarstvo prethodnih vekova. Svi liberalni zakoni, svi programi radikalnih političara, mogu se sažeti u reči: uklanjanje zakona koji su samoj buržoaziji postali smetnja, i vraćanje slobodama komuna iz dvanaestog veka, sada proširenim na sve građane. Ukidanje smrtnih presude, porota za sve „zločine“ (ovi zakoni su postojali još u dvanaestom veku i bili su mnogo liberalniji od ovih današnjih), izabrane sudije, pravo da se podigne tužba protiv javnih funkcionera, ukidanje stajaće vojske, sloboda okupljanja i govora, slobodna nastava itd., sve to što se prikazuje kao tekovina savremenog liberalizma i demokratije nije ništa drugo po povratak slobodama koje su istorijski već postojale pre nego što su crkva i kraljevska vlast šćepali čovečanstvo u svoje kandže.

Zaštita izrabljivanja – putem zakona o monopolu na privatnu svojinu i putem održavanja državne vlasti – jesu telo i duh naših današnjih zakonika i u tome je osnovna briga naših skupih zakonodavnih mašina. Krajnje je vreme da sebe ne obmanjujemo frazama nego da jasno uvidimo šta su zakoni u svojoj suštini. Zakon koji se prilikom donošenja prikazuje kao skup društveno korisnih običaja i navika, nije ništa drugo do pravni instrument za održavanje vladavine bogatih nad radnim masama. Iz njega je danas civiliza-

ponavljanju istih postupaka, uspeali su oni da ove navike i običaje koji predstavljaju najbolji oslonac njihove vlasti trajno osiguraju.

U ovu svrhu, oni su najpre iskorištavali sklonost ka naučenom delanju koja tako izrazito postoji kod čoveka i koja kod dece, prirodnih naroda i životinja dostiže toliko upadljiv stepen. Čovek, naročito ako je praznoveran, uvek je opsednut strahom od promena poštujući, po pravilu, ono što je staro. “Naši očevi su tako radili i bili su zadovoljni, mi smo na isti način odgojeni i nismo pri tom bili nesrećni: čini dakle i ti isto to”, govore stariji ljudi mlađima ukoliko ovi pokušavaju da nešto promene. Ono nepoznato pričinjava im pravu noćnu moru; u takvom slučaju će se oni radije okrenuti prošlosti, makar ta prošlost bila prepuna bede, tlačenja i ropstva. Može se čak reći: što je čovek nesrećniji to je veći njegov strah od promena, pošto se on plaši da bi moglo biti još gore. Tračak nade, izvesno blagostanje moraju ogrejati njegovu kolibu da bi počeo da zahteva nešto bolje i da kritikuje i menja svoje stare navike. Sve dok ovaj tračak nade nije dopro do njega, sve dok se nije oslobodio pokroviteljstva onih koji se koriste njegovim praznoverjem i strahom od nečeg novog, sve dotad je njemu draže da ostane u starim odnosima. Ako mlađi žele nešto da promene, nailaze na otpor starijih. Neki član primitivne zajednice radije će dopustiti da bude ubijen nego da prekrši tradicionalnu normu svoga plemena; jer, od najranije mladosti on je slušao da najmanja povreda postojećih normi nosi sa sobom nesreću za njega i propast celog plemena. Pa to možemo videti još i danas – koliko samo političara, ekonomista i takozvanih revolucionara deluje na sličan opisani način, grčevito se držeći isčezle prošlosti? Koliki je broj onih čija se najveća briga ne ispoljava u traženju onoga što je već bilo tu? Koliko puno je besnih revolucionara koji zapravo ne čine ništa drugo do što podržavaju prošle revolucije.

Ova sklonost ka naučenom, koja svoje poreklo ima u praznoverju, pasivnosti i kukavičluku, u svim epohama je utemeljivala moć vladodržaca; u primitivnim ljudskim zajednicama nju su lukavo iskorištavali sveštenici i ratnički vođe da bi ovekovečili one navike

i običaje koje su nametnuli plemenu i od kojih su samo oni imali koristi.

Sve dok je ovaj vešto iskorišćeni duh konzervativizma bio dovoljan za efikasno uzurpiranje slobode članova zajednice od strane vođe, sve dok nejednakosti među ljudima imaju jednostavan oblik a nisu udesetostručene i istostručene koncentracijom moći i bogatstva – sve dotad nisu bili neophodni zakoni i moćni sudski aparat sa sve oštrijim kaznama koje su imale da mu osiguraju važenje.

Međutim, kada je društvo sve više i više počelo da se cepa u dve neprijateljske klase – jednu koja pokušava da ovekoveči vlast na drugom, i drugu koja pokušava da se toj vlasti izmakne – počela je borba. Današnji pobjednik je požurio da nastalo stanje stvari učini nepromjenjivim, trudi se da ga svim onim sredstvima koja pobjedjenome mogu ulivati strahopoštovanje, prikaže kao neosporno, dostojno poštovanja, sveto. Nastupa zakon, blagosloven od strane popova; oružje ratnika stoji u njegovoj službi. On teži tome da ovekoveči sve običaje koji pogoduju vladajućoj manjini; a vojni autoritet preuzima na sebe dužnost da osigura poštovanje zakona. Međutim, kada bi zakon bio samo skup navika i običaja koji su isključivo u interesu vladajućih slojeva, njih bi gomila teško priznavala i poštovala; zbog toga su zakonodavci veoma mudro izmješali obe prethodno pomenute orijentacije: maksime morala i osnovne principe solidarnosti, razvijene iz zajedničkog života, i, na drugoj strani propise, koji služe ovekovečavanju nejednakosti. U zakonicima su na vešt način običaji koji su apsolutno nužni za zajednički život u društvu izmješani sa običajima koje je nametnula vladajuća klasa; a od mase se zahteva da sa podjednakim respektom prilazi i jednima i drugima. U zakoniku piše: “Ne treba da ubijaš”, ali je odmah uz to dodano: “Plati svešteniku dažbine koje mu pripadaju”; “Ne treba da kradeš”, čitamo dalje, a odmah iza toga stoji da će onaj koji drži ne plaća porez biti raščerečen, obešen, da će mu biti odsečena glava, konfiskovana imovina itd.

To je zakon; ovaj dvostruki karakter on je zadržao sve do današnjeg dana. Njegov izvor je bila želja vladara da ovekoveče one

položenja nekog ludog kralja, fabrikovali edikte koje su podanici morali poštovati pod pretnjom smrtne kazne. Uništena je bila svaka sudska zaštita. Narod je bio izručen kralju i šačici dvorjana; najužasnije kazne kao što su: razapinjanje na točak, lomača, čerečenje, torture svih vrsta – proizvodi bolesne kaluđerske mašte i umobolnika koji su uživali u bolovima drugih ljudi – to je bio „napredak“ koji je započeo tih dana.

Velikoj francuskoj revoluciji pripada čast što je započela sa razaranjem ove užasne tvorevine koju nam je u vidu spleta zakona ostavio feudalizam i apsolutizam. Međutim, nakon što je porušila neke delove stare građevine, revolucija je predala u ruke buržoazije moć zakonodavstva, a ona je, sa svoje strane, odmah počela da stvara novu građevinu zakona koja je imala zadatak da učvrsti i ovekoveči vlast buržoazije nad narodom. U svojim parlamentima gomila ona unedogled zakone na zakone i brda papira rastu užasavajućom brzinom. Ali šta su u osnovi svi ovi zakoni?

Najveći deo tih zakona ima samo jedan cilj: da zaštiti monopolizovanu privatnu svojinu, to znači, bogatstva koja su nastala eksploatacijom čoveka od strane čoveka i koja su se istrgla iz ruku pojedinaca; da kapitalu otvore nova područja za ekspanziju; da stabilizuju nove forme koje eksploatacija neprekidno uzima, u onoj meri u kojoj kapital ovladava novim granama društvenog života, železnicom, telegrafskim sistemom, električnom energijom, hemijskom industrijom, razmenom ideja putem nauke i književnosti, itd. Ostatak zakona ima u osnovi istu funkciju, to znači, održanje onog režima koji kapitalu osigurava izrabljivanje i prisvajanje proizvedenog bogatstva: sudovi, policija, vojska, javni obrazovni aparat, finansije, sve to stoji u službi istog boga, kapitala. Sve ima samo jedan cilj: zaštititi i olakšati izrabljivanje radnika od strane kapitalista. Ako bi čovek proučio sve zakone koji su doneseni u poslednjih sto godina, ne bi našao ništa drugo do ono što smo upravo naveli. Zaštita ličnosti, tobož istinski cilj zakona, zauzima jedva primetan prostor u zbirci zakona; jer, u postojećem društvu, sve više iščezavaju napadi na osobe motivisani brutalnošću ili strašću. Ukoliko danas neko

u krilu slobodne zajednice. Pa ipak, kakva ogromna razlika između tih i današnjih zakona!

Komuna nije dozvoljavala mogućnost da neki građanin bude uhapšen ili osuđen na smrt zbog državnopravnih razloga; ona se zadovoljavala time da one koji su kolaborirali sa neprijateljima komune isključi iz zajednice i da sruši njihove kuće. Kod najvećeg broja takovanih „prekršaja i zločina“ ona se zadovoljavala novčanim kaznama. Čak, u komunama dvanaestog veka nalazimo tako pravedni ali danas potpuno zaboravljeni princip da cela zajednica snosi odgovornost za loš postupak nekog svog člana. Društva tog vremena su „zločin“ posmatrala više kao nesreću ili nesrećan slučaj – što je još i danas uverenje među ruskim seljacima – i nisu dopuštala važenje lične osvete, tog principa koji je iz Starog zaveta ušao u Novi zavet; ta društva su shvatala da krivicu za svako loše delo snosi samo društvo. Bio je potreban celokupan uticaj vizantijske crkve koja je rafiniranu svirepost orijentalnih despota uvela u zemlje Zapada, da bi u običajima Gala i Germana svoje mesto našla smrtna kazna, kao i užasne kazne koje su kasne primenjivane za kažnjavanje takozvanih zločina; isto tako, neophodan je bio celokupni uticaj rimskog građanskog prava – koje je proizvod truljenja Rimskog carstva – da bi bili uvedeni pojmovi neograničenog monopolizovanog vlasništva nad zemljom, pojmovi koji nasilno potiskuju komunističke običaje i ustanove primitivnih naroda.

Kao što je poznato, slobodne komune nisu mogle da opstanu, one su postale žrtva kraljevstva. U istoj meri u kojoj je kraljevstvo dobijalo novu snagu, dospevalo je pravo na donošenje zakona u ruske dvorske klike. Na naciju se apelovalo samo onda kada je trebalo osigurati poreze koje je kralj zahtevao. Palamenti koji su, sve u zavisnosti od dvorskog hira, sazivani jednom u dva veka, vanredna zasedanja savetodavnih organa i plemstva, na kojima ministri uopšte nisu hteli da se bave žalbama podanika – to je bilo zakonodavstvo te epohe. A nešto kasnije, kada se sva moć koncentrisala u rukama jedne osobe koja je mogla mirno reći „država to sam ja“, „tajni saveti“ plemstva su, zavisno od mašte nekog ministra ili ras-

običaje koji su odgovarali njihovim interesima a koje su oni nametnuli narodu. Njegov karakter je lukava mešavina običaja korisnih za društvo – međutim, nije potreban zakon da bi se ti običaji poštovali – i drugih običaja koji su korisni samo za vlastodršce a za masu štetni i mogu se održavati samo zahvaljujući strahu od primene sile.

Apstraktni zakon ima isto tako malo prava da za sebe zahteva respekt ljudi kao i kapitalistička privatna svojina koja je nastala prevarom i nasiljem i razvijala se pod okriljem autoriteta. Nastao iz nasilja i praznoverja, uveden u interesu sveštenika, osvajača i bogatih eksploatatora, zakon mora biti potpuno ukinut onoga dana kada narod odluči da prekine svoje lance.

U ovu nužnost ćemo se još više uveriti u narednom poglavlju, istražujući razvoj zakona pod uticajima religije, autoriteta i vladajućeg parlamentarnog sistema.

III

Često smo imali prilike da pratimo kako određeni zakon nastaje iz postojećih običaja i navika i kako je od samog početka predstavljao veću mešavinu socijalno korisnih običaja, koje su nametnuli oni koji su iskorištavali praznoverje naroda i pravo jačega. Ovaj dvostruki karakter zakona imao je odlučujući značaj i za njegov dalji razvoj kod naroda u kojima policija dobija sve važniju ulogu. Dok se jezgro društveno korisnih običaja sadržano u zakonu, tokom vekova malo i veoma polako menjalo, drugi deo zakona – onaj koji se brine za interese vladajuće klase a protiv interesa potlačenih – razvijao se divovskim koracima. Samo uz izuzetni napor je potčinjenima polazilo od ruke da vladajuću klasu prisili na donošenje nekog zakona koji obespravljenima garantuje izvesnu zaštitu, ili da samo izgleda da je garantuje. Ali jedan takav zakon obično samo zamenjuje neki zakon za zaštitu potlačene klase koji je već ranije postojao. „Najbolji zakoni“, kaže Bukle, „bili su oni koji zamenjuju neke dotad važeće“. Međutim, koliko mnogo napora je

bilo potrebno, kolike reke krvi su morale biti prolivene čim je bilo posredi ukidanje ustanova kojima je narod držan u okovima. Četiri godine revolucije i dvadeset godina rata trebalo je Francuskoj da bi bili ukinuti poslednji ostaci feudalne vladavine i kmetstva, i da bi se slomila moć kraljevske kamarile. Decenije borbe su bile neophodne za uklanjanje najneznatnijih užasnih zakona koje nam je prošlost ostavila: i svojim najvećim delom oni su iščezli tek za vreme revolucije.

Bezbroj puta su socijalisti dokazivali istoriju nastanka kapitala. Oni su pokazali kako je kapital nastao iz ratova i plena, iz ropstva i kmetovskih odnosa, prevare i savremene eksploatacije. Pokazali su kako on, hranjen radničkom krvlju, postepeno osvaja celi svet. Nešto slično trebalo bi da učine sa poreklom i razvojem zakona. Duh naroda koji i ovde, kao i uvek, u svakom razvoju ide ispred kabinetskih učenjaka, počinje već da formuliše filozofiju njegove istorije i da konstruiše njene osnovne etape.

Da bi osigurao plodove onog istorijskog nasilnog procesa, koga čak i zakon uobičajeno zove pljačkom i otimačinom, da bi dakle osigurao izrabljivanje, zakon je prešao iste razvojne etape kao i kapital. Oni su kao blizanci išli ruku pod ruku, hraneći se patnjom i bedom čovečanstva. Gotovo u svim evropskim zemljama je njihova istorija identična. Različite su samo pojedinosti, dok su osnovni elementi posvuda isti. Potrebno je samo obratiti pažnju na razvojnu istoriju zakona u Nemačkoj ili Francuskoj i odmah će se suštinski upoznati razvojne faze svih evropskih nacija.

U svom nastanku zakon je bio samo nacionalni pakt ili ugovor. Legije i narod su ugovor podržale na Marsovom polju. Uprkos svim promenama koje su rezultat intervencije centralizovane buržoaske civilizacije, livade na kojima su prihvatani ugovori starih švajcarskih komuna još i danas su žive u sećanju na onu epohu. Naravno da ovaj ugovor nije uvek bio dobrovoljno prihvatani; bogati i moćnici nametali su još onda narodu svoju volju, ali prilikom svojih uzurpacija oni su barem nailazili na prepreke u narodnim masama, čiju ogromnu snagu su često imali priliku da osete.

U istoj onoj meri u kojoj je crkvi s jedne a feudalnoj gospodi s druge strane polazilo za rukom da porobi narod, pravo donošenja zakona izmaklo je iz ruku naroda i prešlo na privilegovane staleže. Crkva je proširila svoju moć; potpomognuta ogromnim bogatstvom koje je sakupila, počela je sve više da se meša u privatni život i da pod izgovorom brige za spas duša prisvaja plodove rada kmetova, uzimajući porez od svih slojeva stanovništva; ona je proširila svoje pravo donošenja sudskih presuda; povećala je spisak delikata i kazni i bogatila se na taj način što je novac za kazne priticao u kasu u direktno srazmernom odnosu sa počinjenim prestupima. Zakoni nisu više uvažavali nikakve nacionalne interese; „čovek bi pre pomislio da potiču sa nekog koncila religioznih fanatika nego da su ih doneli zakonodavci“, pisao je jedan poznati istoričar francuskog prava.

Istovremeno, šireći svoju moć nad poljoprivrednicima i gradskim zanatlijama, feudalni gospodar postaje sudija i zakonodavac u jednoj te istoj osobi. Ukoliko i postoje tragovi javnog prava iz desetog veka, oni se sastoje u obavezama, radnoj dužnosti i dažbinama koje kmetovi i zavisni seljaci plaćaju svojim gospodarima. Zakonodavci tog vremena bili su šaćica razbojnika koja se povećavala i organizovala da bi pljačkali narod čija miroljubivost je rasla sa sve aktivnijim okretanjem zemljoradnji. Oni su zloupotrebljavali osećaj za pravo koji je bio živ u narodu, uzurpirali su položaj izvršilaca prava, napravili su od osnovnih principa pravde izvor prihoda za sebe i formulisali zakone tako da bi učvrstili svoju vlast.

Ovi zakoni su kasnije, nakon što su ih pravници sakupili i klasifikovali, postali temelj naših savremenih zakonika. I onda još neko govori kako je poreklo ovih zakona – nasleđe sveštenika i vlastele – sveto i da ga stoga treba poštovati!

Prvoj revoluciji – revoluciji komuna – samo delimično je pošlo od ruke da ukine ove zakone; „povelje“ komuna su velikim delom samo kompromisi između, na jednoj strani, feudalnog i biskupskog zakonodavstva, i, na drugoj strani, novih odnosa koji su se formirali